

виявлення жанрової концепції слухач повинен усвідомити у вже відомій композиції типовий вид тематизму, розвитку і взаємодії тем, типові переживання і типову спрямованість музичної форми, що формуються у соціальному бутті музики.

Ми у загальному вигляді розглянули механізм формування змістовних уявлень у свідомості слухача. Головним для нас було показати принципи, що лежать в основі такого процесу, основні етапи, проаналізувати сам механізм, уявлення якого дозволяє зрозуміти реальну складність діяльності активного, творчого слухача. Тому багато питань і моментів, досить важливих для розуміння конкретних ситуацій у соціальному бутті музики, залишилися за межами розгляду і потребують подальшого дослідження.

Бібліографічні посилання:

1. **Маркова Д.** Явище мінімалізму: принцип мислення і стиль творчості / Д. Маркова // Українське музикознавство. – К.: А.С.К., 2002. – Вип. 31. – С. 223-232.
2. **Кант И.** Из рукописного наследия (материалы к «Критике чистого разума» Opus postumum) / Институт философии РАН; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова / В.А. Жучков (отв. ред., авт. проекта и вступ. ст.), пер. текстов, примеч., науч. аппарат: В.В. Васильев (сост., пер. текстов, примеч., науч. аппарат), С.А. Чернов (сост., пер. текстов, примеч., науч. аппарат). – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 751 с.
3. **Асафьев Б.В.** Музыкальная форма как процесс / Избранные труды // АН СССР; Институт истории искусств (Москва) / И.Э. Грабарь (ред.), К.М. Орлова (ред. текста и вступ. ст.). – М.: Издательство АН СССР, 1971. – Т. 5: Избранные работы о советской музыке; Музыкальная форма как процесс; Библиография и нотография. – 387 с.
4. **Столович Л.Н.** Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстет. аксиологии. – М.: Республика, 1994. – 464 с. – Режим доступа – http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/aksiologija/stolovich_l_n_krasota_dobro_istina_ocherk_istorii_ehsteticheskoy_aksiologii/70-1-0-356
5. **Левченко Е.В.** Художественное творчество как переживаемое бытие / Вопросы философии. Научно-теоретический журнал. – М.: Наука, 2004. – № 10. – С. 145-151.
6. **Смирнов Д.** О тайнах творческого процесса в музыке / Музыкальная академия. – М.: Музыка, 2002. – № 2. – С. 39-48.
7. **Гельмгольц Г.** О восприятии вообще / Электронный ресурс. Режим доступа – <http://galactic.org.ua/Xomo/v2.htm>
8. **Леонтьева В.М.** Культуротворчість: природа, системи, процеси: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: спец. 09.00.04. – Харків, 2004. – 32 с.

УДК 13.2:4

І. Л. Лещенко

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТИКИ В ТВОРЧОСТІ С. ФРАНКА

Розглянуто містику як певний тип світоспоглядання в творчості С.Франка, який детально розробляв проблеми індивідуального містичного досвіду. Для його творчості головною є потреба в розкритті духовної сутності людини, її ставлення до світу та себе самої.

Ключові слова: містика, містицизм, людина, Бог, віра.

Рассмотрена мистика как определенный тип мирозерцания в творчестве С.Франка, который детально разрабатывал проблемы индивидуального мистического опыта. Для его творчества главным является потребность в раскрытии духовной сущности человека, его отношение к миру и себя самого.

Ключевые слова: мистика, мистицизм, человек, Бог, вера.

In article is analysed mystic as one of the type of world vision S.Franka, who developed the problem in detail individual mystical experience. For his work is the main requirement to disclose the spiritual essence of man, his attitude to the world and itself.

Key words: mystic, mysticism, human, God, faith.

© І. Л. Лещенко, 2012

Для суспільства особливо важливими постають проблеми життя людини, її відчуття самої себе у світі. Процеси самоідентифікації, самовиявлення, ставлення людини до оточуючого середовища мають певні складнощі. Звернення до російської традиції філософування не є

випадковим у зв'язку з тим, що саме ця традиція обґрунтовує ідею людини не просто як такої, а розробляє положення, якою повинна бути людина, якщо вона є духовною істотою. Тобто, йдеться про ставлення людини до світу і його одухотворення.

Новизна дослідження полягає в тому, що автором здійснено аналіз містики в спадщині російського мислителя С. Франка, розкриті підходи мислителя до поставленої проблематики.

Метою дослідження є обґрунтовані принципи та прийоми, які можуть бути використані в сучасних релігієзнавчих дослідженнях, а завданням – аналіз основних ідей С. Франком, в яких висвітлюється проблема співвідношення понять «містика», «Бог», «людина».

Теоретичною основою дослідження є праці зарубіжних та вітчизняних філософів, які в межах філософії та релігії використовують метод аналізу, що необхідно виокремити з системи вчення тих елементів, які безпосередньо торкаються ідей С. Франка.

До Вищої Реальності звертається відомий філософ С. Франк. На формування його поглядів впливали ідеї античної філософії, зокрема положення Плотіна, а також Миколи Кузанського: «Свідомо моя філософська думка визначена...платонізмом взагалі й зокрема впливом двох найвеличніших його представників – Плотіна і Миколи Кузанського» [5, с. 5]. Саме так визначив для себе головні постаті в філософії Семен Франк у праці «Реальність і людина» [5]. Невипадковим є вплив Миколи Кузанського, який був одним з найбільш глибоких філософів доби Відродження.

Філософія М. Кузанського є містичною за своїм змістом, вона відрізняється прагненням до Богопізнання. У його творчості поєднуються два напрями: ідеї гуманізму і християнська догматика, теологія і філософія. У філософсько-теологічних трактатах М. Кузанський обґрунтовує ідею щодо єдиної основи всіх культур або «Божественний Логос».

С. Франк також обґрунтовує ідею особливого, абсолютно духовного буття Бога, який є первинним щодо світу природи та людини, який поза таким буттям не міг би існувати. Філософське і релігійне осмислення духовності надприродного буття суттєво відрізняється у розумінні характеру залежності світу, який ми бачимо від повністю безтілесного і неосяжного.

С. Франк спирається на висновки М. Кузанського і протиставляє світ і весь універсум Богові як актуальній нескінченності. Бог як абсолют – це необмежене, нескінченне буття, Універсум, або світ буття – завжди є обмеженим.

Універсум є безмежним, а Бог – нескінченним. Універсум не може бути актуально нескінченним, тому що це якість Бога, але його не можна вважати і кінечним, тому що за кожним обрієм у ньому відкривається новий обрій.

Російський філософ бачить у людині подібність до універсуму, а розуміння духовної людини розкривається через ставлення людини до «максимального світу», до Бога.

У своїй філософській онтології М. Кузанський приходить до обожнення людини, називає людину «людським Богом», інтерпретує Христа не як Боголюдину, а як людинобога, максимальну людину. Можна побачити, що й у творчості російських мислителів – М. Бердяєва і С. Франка теж відбувається «деїфікація» («обоження») людини. На думку М. Кузанського, людина є Богом, тільки не абсолютно, тому що вона є людиною; вона — людський Бог (*humanus deus*). Також людина є світом, але не конкретно усіма речами, тому що вона людина; вона – мікрокосм, або людський світ. Сфера людяності охоплює, таким чином, своєю людською потенцією Бога і цілий світ, людина може бути тільки людським Богом; а як Бога може бути людським янголом.

С. Франк теж визнає повністю об'єктивною, абсолютно самостійною тільки одну універсалью – самого Бога. Залежність людського мікрокосму від оточуючого її макрокосму Кузанець відшукав у відчуттях і розсудку. Абсолютна незалежність розуму як інтелектуального фокусу мікрокосму іноді розповсюджується на цілу сферу розуму, який є образом Божественного розуму з його здатністю універсального згортання і розгортання суцього з усіма його атрибутами і якостями.

У філософській спадщині С. Франка, в таких його працях, як «Предмет знання», «Душа людини», «Методологія суспільних наук», «Вступ до філософії», «Живе знання», «Філософія і життя», «Смисл життя», «Духовні основи суспільства», «Неосяжне», «Світло у пільмі», «З нами Бог», «Реальність і людина» та ін. можна прослідкувати містичні тенденції. Ці містичні тенденції, безперечно, органічно вписуються до його концепції всеєдності. Так, у праці «Предмет знання» (1915) С. Франк формулює свою концепцію всеєдності: «У світі не існує нічого і не можна мислити що-небудь, що могло би бути само по собі, без всілякого зв'язку з чимось. Буття є всеєдністю, у якій все часткове є і мислиться саме через свій зв'язок з чимось іншим» [1, с. 25].

Аналіз діалектики всеєдності дозволяє С. Франку ввести поняття «металогічності», яке поєднує різні сфери буття у єдине ціле. Російський філософ визнає Бога як абсолютно перший

початок, тобто всеєдність, розкриває ідею теокосмізму світу.

Емпіричне пізнання, за С. Франком, не характеризує буття, те, що називається «дійсністю», є лише відрізком з усього суцього. Всеєдність просякає все суще, присутня як така у всьому суцього, в найдрібніших відрізках реальності, при цьому Божественна основа буття, у своїх впливах на світ, призводить до перетворення і обоження всього світу. Найголовнішим видом пізнання С. Франк вважає пізнання інтуїтивне, яке дозволяє проникнути в найголовніше – в реальність, яка створює ідеальні, позачасові елементи буття.

Найвищий рівень реальності, за С. Франком, це – безумовне буття або Божественне буття. Бог – духовний абсолют, тільки Він надає світові смисл і цінність. Бог надається у спілкування. При цьому і розкривається смисл любові. Завдяки інтуїції відбувається злиття людини з Божественним.

Російський мислитель особливу увагу приділяє духовному життю людини, розглядає його як основу буття суспільства, визнає духовне життя провідною силою будь-якого утворення людей. Саме тому суспільне життя розкриває мету онтологічної природи і приводить С. Франка до «обоження» людини. Істинний зміст духовності, орієнтацію на загальнолюдські духовні цінності російський філософ знаходить у християнстві [6]. Основою гносеології С. Франка є метафізика всеєдності.

Також російський мислитель розкриває необхідність зустрічі душі людини з Богом, коли духовна спрага людини доходить до найвищої точки, спрага, яка робить неможливим подальше життя людини. Христос говорив про Царство Небесне. І людина прагне любові, прагне порятунку від духовної загибелі. За С. Франком, Бог є любов, тому що ми маємо Отця – вічного і всемогутнього, який любить своїх дітей і не відмовляє їм. Нашим джерелом, нашим спасінням, зазначає С. Франк, є Вічний, Божественний Дух, Він завжди з нами, Він не вмирав і не може померти. Молитва – це благодать, яку нам надав Бог, Бог чує нас раніше, ніж ми звертаємося до Нього, і Сам закликає нас звертатися до Нього. В нашій душі живе образ істинного Бога як Бога життя, Бога істини і любові.

С. Франк описує перший момент зустрічі людини з Богом, коли відкривається внутрішнє світло, коли душа відчуває радість, відчуває надійність і спокій. Через Бога ми навчаємося любити все, тому що любов є виявленням істинного буття, сила вічної любові народжує любов до всіх і до Всього.

Можна зробити висновок, що завдяки вченню про Бога, як відкритій реальності, С. Франк виводить і свою антропологію: не тільки людина народжується у Богові, але й Бог народжується в людині. Слід порівняти з інтерпретацією у М. Бердяєва – людина є співробітником Бога, не тільки людина потребує Бога, але і Бог потребує людину.

Тільки у Боголюдстві відкривається повнота людяності. В праці «Неосяжне» С. Франк підкреслює, що оточуючий світ є для людини таємничою безоднею, «неосяжне» – це трансраціональна реальність, яка відкривається нам тільки завдяки «...безпосередній інтуїції предмета у його металогічній цілісності...» [4, с. 232]. «Неосяжне» як металогічна єдність, зазначає російський філософ, не є агностицизмом, тому що йдеться не про заперечення осягнення, а про обмеженість нашого знання. Теорія пізнання у Франка перетворюється на онтологію, набуває форму вчення про Одкровення, у якому пізнання здійснюється не завдяки активності суб'єкта, а тільки в акті самозаглиблення – завдяки активності реальності, що спрямована на суб'єкт, тобто «Абсолютного» («Абсолютно-неосяжного»).

В «Абсолютному» два протилежних аспекти буття (предметне буття і духовне життя) виявляються вкоріненими у «всеєдиній» першооснові та потенційності. Потенційність співпадає з свободою, завдяки якій і народжується дійсність. Тільки у свободі, «трансраціональний» за своєю природою, наданий живий зв'язок між першоджерелом буття і самим буттям.

С. Франк зазначає, що в релігійному досвіді остання глибина «Неосяжного» являється як «Божество» або «Святина», яка розкривається у конкретному Одкровенні як особистий Бог релігії, «Бог зі мною».

Слід підкреслити, що в праці «Реальність і людина. Метафізика людського буття» [5] С. Франк надає нову інтерпретацію системи всеєдності, у якій посилюються містичні мотиви. Так, наприклад, зло пов'язується не стільки з особистістю та її свободою, скільки з глибинністю самої реальності.

У праці «Сутність та головні мотиви російської філософії» (1925) [6] С. Франк розподіляє реальність на декілька рівнів. Перший рівень – це «емпірична», «матеріальна реальність», світ, який існує навколо нас і частиною якого ми є. Більш глибинний рівень – це сфера «ідеального». До неї належить те, що створює «форму» предметів і має висвітлення в їх структурі, у співвідношенні чисел, у логічній підлеглихості або співпідлеглихості, у відносинах причини і наслідку, кількості і якості, протиріччя і єдності, у явищах краси (краси взагалі), у явищах добра

(добра взагалі) і та ін.

«Ідеальний» момент буття має два аспекти: з одного боку, він входить до складу об'єктивної дійсності «світу» і є тільки «структурним» або «конструктивним» елементом об'єктивної дійсності, але є і елементом, який має й інший бік, у якому він є абсолютно незалежним від того, що існує у складі об'єктивної дійсності. «Ідеальні» змісти не входять до складу світу. «Ідея» виявляється певним продуктом або явищем нашої думки і знаходиться у інтимному відношенні до нашого внутрішнього буття; це є універсальний момент думки.

В цьому зв'язку С. Франк звертається до всезагальних категорій культури, які є продуктом соціального розвитку і водночас – надіндивідуальними феноменами, головними елементами індивідуальної свідомості, основою її конкретного змісту.

Наступним рівнем, «родом» реальності є внутрішній світ людини. Внутрішній світ людини – це реальність. У внутрішньому світі людини існують переживання першого роду – це, за С. Франком, душевні переживання і переживання другого роду – духовні. Переживання першого роду або «зовнішнього» типу пов'язані з фізичними відчуттями задоволення, страху та ін. Переживання другого роду – це глибинні переживання, які висвітлюють природу людини [6, с. 21].

Духовна реальність, зазначає С. Франк, це – світ переживань, які мають глибинно-інтимний характер; цей світ є справжнім, істинним змістом мого «я». З ним органічно пов'язано «трансцендування» – «вихід» за межі предметного світу, досягнення трансраціонального. Первинною виступає духовна, а не матеріальна реальність. Цей рід буття підкреслює філософ, є більш значущим, ніж емпіричне буття. Людина може «відійти», відсторонитися від емпіричної дійсності, але від себе вона не може «відійти». Внутрішня реальність, реальність власного «я», власна «душа» і власне життя є найважливішими багатствами для людини, що вона не віддасть ні за які блага.

Якщо людина не усвідомлює існування такої духовної реальності, інтимної реальності, тоді така людина духовно вмирає. Домінантна установка в свідомості людини, наголошує С. Франк, це – світ нам відомий. З точки зору психології, це – зрозуміло, але за повсякденним буттям знаходяться двері, які відчинені у невідоме, у таємницю. Людина повинна ставитися до повсякденності з повагою, але водночас уважно вдивлятися в те, що знаходиться за повсякденністю, вдивлятися у всезагальний початок усього конкретного буття.

Людині дано чудо сакральних істин «Яє» і «Світє», а також – «Я в Світі» і «Світ у мені». Людина усвідомлює ці істини завдяки безпосередній інтуїції (первісне знання), а також на понятійному рівні (вторинне знання). Вторинне знання – це сухе знання, це тільки логічні конструкції. Буття (реальність), підкреслює С. Франк, це – момент більш глибинний і первинний, ніж поняття «свідомість», «мислення», «воля», «матерія» та ін. Там, де народжуються і світ, і людина – це єдина основа. Пізнання, «відчуття» просвітленого буття – це надання людині істини. Різницю між віруючою і невіруючою людиною російський філософ порівнює з різницею між людиною, яка має музичний слух, і людиною, яка його не має. Тільки віра, на його думку, перетворює людину і розум починає відчувати зв'язки, які неможливо пояснити раціонально.

С. Франк наголошував на тому, що метою його творчих пошуків є пошук мудрості, правди – як правди серця і розуму, «подолання завдяки розуму сфери відвернутої думки» [6, с. 89].

Реальність Бога і Божественної правди відкривається, зазначає С. Франк, тільки в духовному досвіді молитовного звернення до Бога; і коли сам Бог розмовляє з нами крізь глибини нашого духу, слід тільки замовкнути у трепотінні каяття, або передікати, але не можна міркувати, розраховувати і розмірковувати. Іншими словами, істинну віру неможливо замінити або підмінити умоглядними побудовами. Окрім того, релігійний досвід не можна відділити від життєвого досвіду, від долі – від особистої долі кожної людини окремо і від долі цілого покоління або певної доби в усьому її трагізмі, в усій її недосконалості, фрагментарності й неспокої.

В праці «Світло у пільмі» С. Франк обґрунтовує вчення про «цілісну інтуїцію». Ідея єдності космосу і якоїсь трансраціональності в ньому, внутрішнього зв'язку «таємниці» людини з космосом наближає С. Франка до представників софіологічного напрямку в російській традиції філософування. Головним завданням людини є розкриття у своїй душі «внутрішньої тиші, внутрішнього спокою і миру» [7, с. 89–90], які надають можливості зануритися до іншого світу, світу Вищої Реальності. «Тихе, найкраще» знання – це споглядання, тому що воно мовчить, але знає про те. Що знаходиться поза світом речей? Що ж стоїть перед нами? – так формулює головне питання своєї філософської концепції С. Франк. Неосяжність і краса самої реальності, як такої. Це і відрізняє її від усіх наших понять про неї. Поняття завжди було і залишається тільки формою минулого, яке залишається в думках про світ і тому не встигає за повнотою Буття. Споглядання – це знання неосяжного, знання реальності в її істинній, металогічній природі, але споглядання залишається знанням мовчазним. Ця галузь металогічного, надраціонального

знання охоплюється неосяжним. Будь-яка реальність у її конкретності є металогічною і тому надраціональною, неосяжною за своєю сутністю, тому що у відношенні змісту знання є щось, безперечно, однорідне. Те, що можна визначити, є точним. А конкретна металогічна реальність – трансдефінітна. Саме у спогляданні необхідно виявляти трансдефінітне, поповнювати, виправляти, ускладнювати систему наших понять. Кожна точка буття має у своїй основі «невизначений хаос трансфінітного».

Слід підкреслити, що С. Франк ототожнює час і становлення. На його думку, все конкретне відбувається в часі, воно підкоряється становленню, отже, підкоряється і виникненню, змінам, знищенню. У становленні, зазначає С. Франк, міститься щось таке, що постійно змінюється. Так, у русі кожна точка простору не містить у собі ні буття, ні небуття тіла, що рухається. Реальність же, як така, містить у собі єдність раціональності й ірраціональності, тобто, єдність необхідності й свободи.

Однобічність раціонального пізнання реальності можна подолати тільки завдяки діалектичному мисленню. В праці «Неосяжне» С. Франк підкреслює: «Те, що ми називаємо «дійсністю», зовсім не співпадає з «буттям взагалі» або з «реальністю», а є тільки якимось відрізком із всезагальної сукупності сущого» [4, с. 258]. Область матеріального світу російський філософ відносить до сфери дійсності, явища духовного плану до сфери «суб'єктивності». Абсолютне буття як всезагальна всеєдність неможливо споглядати, тому що «те, що споглядаємо, передбачає поза собою акт самого споглядання і суб'єкта, який споглядає» [4, с. 260].

Окрім того, в праці «Неосяжне» С. Франк зазначає: «Реальність у всій її конкретності... сприймається і переживається нами як певна конкретна повнота і органічна єдність» [4, с. 288]. Йдеться про те, що конкретна повнота не розірвана на зовнішній і внутрішній світи, вона є Життям взагалі: «Реальність у цьому сенсі співпадає... з життям взагалі... можна сказати, з всесвітнім життям» [4, с. 289].

Одним з найголовніших питань для С. Франка є наступне: чому містики визнають, що Бог знаходиться поза нашим пізнанням, але надають багато відомостей про Бога: «Всі вони одногласно стверджують у відношенні до Бога, що Він – неосяжний, непромовлений, неказаний, – і водночас детально розповідають нам саме про цю таємничу і не промовлену істоту Бога. Очевидно, все ж таки є можливість пізнавати і визначати неосяжне як саме таке» [4, с. 291]. Сутність відповіді на таке питання С. Франк вбачає в тому, що раціональне пізнання досягається тільки через розрізнення завдяки запереченню: «Головною умовою будь-якого пізнання є розрізнення, знаряддям же розрізнення слугує заперечення... Пізнавати – означає визначати, вловлювати як визначеність, а форма визначеності спочатку з'являється із заперечення» [4, с. 291]. Неосяжне знаходиться за межами заперечення: воно містить у собі посилене заперечення і є тією сферою, у якій саме заперечення або заперечується, або долається: «І те, що здавалося нам незнанням, виявляється знанням особливого роду...» [4, с. 293]. Йдеться про внутрішнє бачення людини, про «видіння». Тільки трансраціональне мислення розглядає пізнання не як судження, але як чисте «споглядання через досвід, або саморозкриття трансраціональної реальності».

Неосяжне неможливо «пізнати», неможливо охопити думкою. Неосяжне як таке відкривається для нас тільки через реальність, ми пізнаємо цю реальність як психічне життя, і живемо в двох світах «суспільному» – об'єктивному і «особистому» – суб'єктивному. Наше внутрішнє буття і є істинною реальністю, але переживається як «суб'єктивна», примарна, або «нереальна». Під «суб'єктом» в такому аспекті йдеться про «я», яке переживає досвід, але не суб'єкт пізнання, який, на думку С. Франка, не співпадає з реальним «я», тому що пізнавальною функцією є безособистісний бік – це особисте буття; воно – Логос, світло пізнання, а наше пізнання – це подарунок, який особистість може отримати тільки завдяки спілкуванню зі світлом, якого вона не має у собі.

Людина живе у двох світах, у загальному для всіх предметному світі, в складі якого власне буття людини є тільки несуттєвою, підкореною, частковою реальністю, – і в «інтимному», невидимому ззовні «внутрішньому» світі її прагнень, мрій, думок, радості, страждань і бажань.

У цілому, саме російська традиція філософування спирається на розуміння почуття любові як «осаяності»; станом «Я», яке само себе споглядає (М. Бердяєв, С. Булгаков, С. Франк). Завдяки цій «зануреності» «Я» до власної сутності і відкривається Вища Істина. Більшість російських філософів кінця XIX – початку XX ст. наполягає на тому, що Бога пізнати неможливо, до Нього можна тільки «приєднатися», Його можна тільки «споглядати».

Таке тлумачення пізнання Бога та шляхів до Нього не є випадковим. Воно закономірно випливає з положень, як розвивалися російською філософією протягом століть. Йдеться про творчість Ніла Сорського (XIV ст.), який наполягав на спогляданні та любові, як єдиних можливих шляхах «піднесення» до Божественної Сутності; про ідеї безсмертя людської душі

(О.Радіщев); про містичну сутність кожного «Я» та можливості «приєднання» кожного «Я» до Реальності (російське масонство). Це традиція філософування, яка протягом століть зберігала містичні ознаки, яка розвинула багато ідей у межах символіко-алегоричного сприйняття всього Існуючого, незалежно від вчень західноєвропейського містицизму. Слід звернути увагу на те, що така динаміка руху ідей у російській філософії пов'язана з міфологічною свідомістю, в якій стверджується пріоритет Реальності над Дійсністю.

Бібліографічні посилання:

1. **Франк С. Л.** Предмет знания. – / С. Л. Франк / . - М.: Прогресс, 1996. – 312 с.
2. **Франк С. Л.** Крушение кумиров. / С. Л. Франк/. – М.: Прогресс, 1990. – 123 с.
3. **Франк С. Л.** О сопротивлении злу силою. / С. Л. Франк/. – М.: Правда, 1993.- 214 с.
4. **Франк С. Л.** Непостижимое // С. Л. Франк. Духовные основы жизни. – Мн. Харвест. – М.: АСТ. – 2000. – С. 200 – 301.
5. **Франк С. Л.** Реальность и человек. / С. Л. Франк./ - СПб.: Алетея, 1997. – 45 с.
6. **Франк С. Л.** Сущность и главные мотивы русской философии. / С. Л. Франк. – СПб.: Алетея, 1996. – 320 с.
7. **Франк С. Л.** Свет во тьме.-/ С. Л. Франк. Духовные основы жизни. – Мн. Харвест. – М.: АСТ. – 2000. – С. 14 – 46.
8. **Франк С. Л.** С нами Бог. / С. Л. Франк/. М.: Мысль, 2000. – 248 с.
9. **Франк С. Л.** Русское мировоззрение./ С. Л. Франк/. – М.: Правда, 1966. – 112 с.

УДК 172

В. А. Вершина

«АНТРОПОЛОГИЧЕСКАЯ СОРАЗМЕРНОСТЬ» КАК КОНЦЕПТ ЭПОХИ ПОСТМОДЕРНА

Рассматривается «антропологическая соразмерность» как концепт, предложенный эпохой постмодерна. Анализируется его содержание, границы, возможности применения.

Ключевые слова: человек, сущность человека, антропологическая соразмерность, цивилизационный кризис.

Розглядається «антропологічна співмірність» як концепт, запропонований епохою постмодерну. Аналізується його зміст, межі, можливості застосування.

Ключові слова: людина, суть людини, антропологічна співмірність, цивілізаційна криза.

«Anthropological proportionality» as concept is offered by the epoch of postmodern is examined. His maintenance, borders, possibilities of application, is analyzed.

Keywords: man, essence of man, anthropological proportionality, civilization crisis.

© В. А. Вершина, 2012

О кризисе цивилизации говорят уже со времен Лао-Цзы, а то и значительно раньше. В последнее время тема кризиса цивилизации становится все более популярной. Кризис связывают с различными факторами культурной динамики человечества.

Кризис современной цивилизации все большее число исследователей определяет как антропологический. В осмыслении его сущности присутствуют две противоположные позиции. Первая трактует кризис человеческого как результат глобальных социокультурных, мировоззренческих изменений, связанных с бездушностью научно-технического прогресса, технологизации, компьютеризации, информатизации мировой культуры. В качестве главных проблем современного мира называются глобализация и постмодернизм, которые приводят к унификации социально-политических структур, разрушению форм этнической, культурной, исторической, духовной идентификации человека, размыванию всяких мировоззренческих основ самоопределения человека [7]. Другое направление акцентирует внимание на изменчивости, нестабильности самого человека, определяющих бесчеловечность цивилизации. Так, С. Хоружий подчеркивает, что истоки глобального кризиса следует искать на антропологическом уровне, в процессах, происходящих с человеком, так как они приняли характер резких и радикальных перемен и уже не могут считаться вторичными следствиями социальных либо исторических процессов. Глобальный кризис, таким образом, обретает новую природу – антропологическую [8].

Несмотря на различия в интерпретации природы кризиса, исследователи единодушно